

Mehmedalija Hadžić

O ISLAMSKOM KONCEPTU LJUDSKIH PRAVA

Rezime

Kad god se želi povesti (raz)govor o ljudskim pravima u islamu treba imati na umu da sva prava, sa stajališta islama, pripadaju jedino Bogu Uzvišenom, Koji je, zatim, neka od njih, iz Svoje milosti i dobrote darovao čovjeku kao kruni stvorenja Svojih na Zemlji. Ovo proistječe iz jasnog Kur'anskog stava: *Bogu pripada sve što je u Nebesima i što je na Zemlji i sve se Bogu vraća* - Kur'an, 3:109. Također, u islamu je sam Bog Milostivi definirao sva osnovna prava i dužnosti, zabrane i obaveze. Prema tome, ljudska prava prethode nastanku ljudske zajednice i postoje neovisno o njoj. Tako je pitanje o pravima ljudi, zapravo, pitanje o njihovom povratku Stvoritelju. Taj njihov povratak u Prazavičaj je osnovno pravo iz koga proistječu sve dužnosti koje ljudi imaju u svojoj zemaljskoj misiji.

Sušтина pravičnosti u islamu je zahtjev da "svakom bude dato pravo njegovo", i samo ono ljudsko društvo koje udovolji ovom općem zahtjevu može se s pravom smatrati da je *najbolja zajednica koja je ikada podignuta radi čovječanstva...* - Kur'an, 3:110.

Usljed kršenja osnovnih ljudskih prava nastaje "haos na Zemlji". Sličan haos nastaje i kad ljudi prestanu izvršavati svoje obaveze, jer obaveze i prava su samo lice i naličje jedne iste stvari i uzajamno su tijesno povezani.

Suština svih ljudskih prava u islamu leži u jednakosti svih ljudi na Zemlji bez obzira na sve razlike među njima. Ovu suštinsku jednakost među ljudima Kur'an uzima za istinu koju stalno ističe i učvršćuje i na taj način otklanja sve moguće izvore diskriminacije među njima. Kur'an traži od ljudi da stalno imaju na umu kako su samo "svi djeca Ademova" i kako je jedina razlika među njima u njihovoj čestitosti i dobroti (*takwa*). Zapravo, čestitost i jak osjećaj moralne odgovornosti su najbolje i najefikasnije sredstvo za zaštitu ljudskih prava.

Ljudska prava su Božiji amanet čovjeku i on je odgovoran za njih. Kao odabrano Božije stvorenje on posjeduje božanske odlike i sposoban je za napredak. Uživati ta prava i slobode, a istovremeno to omogućiti i drugima znači biti privržen islamskoj ideji Tewhida, tj. vjeri u Jednog Jedinog Boga. Da bi mogao udovoljiti svojoj obavezi – namjesnika na Zemlji, Bog je stvorio čovjeka da bude slobodan i dao mu da raspolaže pravima i dužnostima neophodnim za njegov vlastiti razvoj i afirmaciju života.

Ljudi na Zemlji žive u ljudskoj zajednici u kojoj uživaju prava i prema kojoj imaju dužnosti. U cilju valjanog uređenja te zajednice i suživota u njoj Kur'an je ustanovio univerzalna načela od kojih ovdje navodimo sljedeća:

Prvo, zaštita dostojanstva svakog čovjeka bez obzira na njegovu religijsku, rasnu ili idejnu pripadnost jer čovjekovo dostojanstvo stoji ispred svega toga. Po mnogim znalcima Kur'ana čovjek u ovoj Božijoj Knjizi stoji ispred same vjere njegove. Ova krucijalna vrijednost sadržana je u sljedećem kur'anskom stavku: "*A sinove Ademove, Mi smo zbilja odlikovali, i po kopnu i po moru smo ih raznijeli i ljepotama opskrbili, i nad mnogima koje smo stvorili vrednotu im veliku darovali!*" – Kur'an, 17:70.* Dakle, prema ovom a i brojnim drugim kur'anskim stavicima, čovjek je odabrano Božije biće, a nije to nijedan poseban narod, klasa, rasa ili bilo koja religijska grupacija.

---

* Kur'anski citati prema: Enes Karić, *Kur'an s prijevodom na bosanski jezik*, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1995.

Drugo, čitav ljudski rod je međusobno povezan budući da mu je osnova jedna te ista. Ovu činjenicu Kur'an naglašava na više mjesta kao: "O ljudi! Bojte se svoga Gospodara Koji vas je od jednog čovjeka stvorio..." – Kur'an, 4:1; "On je Taj što vas stvorio od jednog čovjeka, i Zemlju vam zavičajem i humkom dade..." – Kuran, 6:98. Zato Kur'an drži da je zločin ubistva ma kojeg ljudskog bića ravan zločinu ubistva svih ljudi: "...Ko ubije nekoga ko ubio nije ili koji na Zemlji nered činio nije, kao da je ljude poubijao sve..." - Kur'an, 5:32.

Treće, različitost među ljudima je od Boga data kao jedan od Njegovih zakona u Svijetu. A to znači da su razlike među ljudima koje se očituju u rasama, religijama, političkim opredjeljenjima, kulturnim i civilizacijskim posebnostima i sl. dio same prirode Života, što Kur'an nedvosmisleno ističe: "I od Njegovih Znakova je i stvaranje nebesa i Zemlje, i različitost vaših jezika i vaših boja..." – Kur'an, 30:22. Stoga, "drugi" (stranac, tuđin) u islamu ima drugačiji tretman nego što je to slučaj u brojnim drugim društvenim sistemima. I u islamu postoji razlika između "svojih" i "tuđih", ali uz dvije važne karakteristike: prva od njih se odnosi na lakhoću u prelaženju barijere među njima, dok druga leži u činjenici da je nejednakost između ovih dviju kategorija ljudi u ovosvjetskim pitanjima vrlo neznatna. Naime, vjernici i oni koji to nisu, po Kur'anu, nisu jednaki, ali to je samo na onom svijetu, jer u ovosvjetskom životu islamsko pravo zahtijeva najveću moguću jednakost.¹ U tom smislu, stav Kur'ana izričito je nedvosmislen: "A da hoće Gospodar tvoj, na Zemlji bi svi bili vjernici! Pa zar da ti svijet prisiliš da budu vjernici?" – Kuran, 10:99; "Da je Gospodar tvoj htio, On bi sve ljude jedne vjere učinio! A ipak se oni uvijek u vjerovanju razilaze, samo ne oni kojima se Gospodar tvoj smiluje! A radi toga i stvorio ih je..." – Kur'an, 11:109-119.

Četvrto, priznavanje drugih religijskih zasebnosti budući da im je osnova ista. Brojni su kur'anski stavci o tome kao: "On vam uzakonjuje od vjere ono što je Nuhu oporučio i ono što smo objavili tebi, i što smo

---

¹ Muhamed Hamidullah: nav. djelo, str. 164.

Ibrahimu oporučili, i Musau, i Isau: 'Vjeru izvršavajte i u njoj se ne razilazite..'” – Kur'an, 42:13.

Božiji vjerovjesnici su ljudi koji su Njegovu poruku prenijeli čovječanstvu. Zato se među njima ne smije praviti razlika. Tog pravila pridržavaju se svi oni koji su Bogu iskreno predani: “*Vi recite: 'Mi vjerujemo u Allaha i u ono što je nama objavljeno, i u ono što je Ibrahimu objavljeno, i Ismailu, i Ishaku, i Jakubu i unucima njihovim! I u ono što je dato Musau, i Isau, i u ono što je dato vjerovjesnicima od Gospodara njihova! Mi ni među jednim od njih ne gradimo nikakvu podjelu i mi smo predani Allahu!'*” – Kur'an, 2:136.

Peto, sloboda religijskog uvjerenja svakog čovjeka jer: “*U vjeru nema prisile...*” – Kur'an, 2:256; “*Ti reci: 'Vjerovali vi u Kur'an ili ne vjerovali...'*” – Kur'an, 17:107; “*Vama – vjera vaša, a meni – vjera moja!*” – Kur'an, 109:6.

Šesto, sam Bog Milostivi zadržava za sebe pravo da sudi o ljudskom vjerovanju, što će On učiniti na Sudnjem danu: “*...a Gospodar tvoj će na Danu Sudnjemu zbilja njima presuditi o svemu onome oko čega su se razilazili!*” – Kur'an, 16:124; “*A ako se okrenu – tebe nismo nad njima poslali kao čuvara! Tvoje je samo obznaniti...*” – Kur'an, 42:48. Nedvosmislena je Božija poruka ovih ali i drugih Njegovih riječi: ne treba da ljudi ocjenjuju kakvo je čije vjerovanje nastojeći tako zaviriti u tuđu savjest. Umjesto toga, neka se pobrinu za afirmaciju ljudskog života što i jest njihova osnovna zemaljska zadaća.

Sedmo, pravda i pravičnost je osnovo načelo u uspostavi komunikacije sa svima, istomišljenicima i neistomišljenicima: “*O vjernici! Vi uvijek pravedni budite i radi Allaha pravedno svjedočite, makar to bilo i na štetu vašu, ili na štetu roditelja vaših, ili na štetu bližnjih vaših, bili oni bogati ili bili siromašni – pa, Allah će se o njima brinuti! Iz strasti ne slijedite, pa da tako nepravedni budete...*” – Kur'an, 4:135;

“*...Nek vas mržnja prema nekom narodu ne navede pa da nepravedni budete. Vi pravedno postupajte, to je bogobožnosti bliže...*” – Kur'an, 5:8. Dakle, bez obzira na različitosti među ljudima, uključujući i religi-

jsku, prava njihova ostaju sveta: “*I da vam pravedno sudim naredeno mi je! Allah je naš Gospodar i vaš Gospodar! Nama naše djela, a vama vaša djela! Nema jednog dokaza međ’ nama i međ’ vama Allah će nas sve skupiti i k Njemu nam je svima vratiti se!*” – Kur’an, 42:15.

Navedena kur’anska načela nedvojbeno pokazuju da je ljudsko dostojanstvo iznad svih mogućih razlika i podjela među ljudima. Svaki čovjek ima pravo da zahtijeva od drugih da ga poštuju kao ljudsko biće, kao što je i njegova dužnost da poštuje njih kao ljudska bića. Ljudi su jednaki bez obzira na rasu, porijeklo, narodnosti i spol. Ta jednakost je njihovo univerzalno pravo i u tome nema nikakve razlike među ljudima. Stoga je pravo i dužnost svih ljudi da se bore protiv svakog vida diskriminacije na toj osnovi.

Potrebno je ovdje istaći tipičan pristup po kojem islam priznaje da su sva prava, uključujući i ljudska prava, uistinu garantirana samo ako je cjelokupni pravni sistem u dobrom obliku i redu, zapravo da uzvišeni cilj pravde i pravičnosti može biti realiziran jedino kao nusprodukt obuhvatnog i ispravnog socijalnog sistema. Prema tome, da bi ljudska prava bila zaštićena, potrebno je da država koja je dužna da štiti ta prava funkcionira kao pravna država. Takva, nažalost, nije još država Bosna i Hercegovina. Ali Bosna nikada u svojoj povijesti nije bila ono što je danas. O tome govore brojne povijesne činjenice.

Bosna je zemlja koju više od hiljadu godina nastanjuju i u njoj zajedno žive njezini narodi. Ona je cjelovita, nedjeljiva i zajednička povijesna, geografska, privredna i kulturna baština svih njezinih naroda. Neovisno o državnosti, Bosna je u svojoj dugoj povijesti bila etnička, vjerska i kulturno-pluralistička društvena zajednica.²

U Bosni se lahko može u svim njezinim epohama, od petnaestog stoljeća, prepoznati “filigranski lijep, životom izmiješan i nerazdjeljiv mozaik četiri društva: islamskog, katoličkog, pravoslavnog i jevrejskog”.³ Poseb-

² Vidi Hajrudin Numić *Bošnjaštvo i bosanstvo*, Tribina br. 69. Vijeća kongresa bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo 1996., s. 16.

³ Vidi Enes Karić *Islam u suvremenoj Bosni – Islam in contemporary Bosnia*, Tribina br. 46 Vijeća kongresa bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo, 1996., s. 5.

no zahvaljujući tradicionalnim oblicima islama, katoličanstva, pravoslavlja i judaizma Bosna je bila “društvo abrahamskog porijekla iz kojeg je svaki narod u skladu sa svojom religijskom tradicijom i vjerovanjem gledao u prostrana nebesa i dragom se Bogu obraćao sukladno svojoj vjeri i ortodoksiji...”⁴ Zato možda jedino u Bosni, uz Jerusalem, ima gradova u kojima skoro da se dodiruju džamijski i crkveni krovovi.

Zaista, brojni su primjeri uzoritog suživota naroda Bosne i Hercegovine koji dominiraju najvećim dijelom njihove povijesti. Ti primjeri su dobro znani i zato ih ovdje neću isticati. Na kraju želim iznijeti jedan manje poznat slučaj iz novije naše povijesti. U trogodišnjem krvavom ubijanju koje je započelo ustankom nemuslimanskog stanovništva 1875. godine život je izgubilo dosta ljudi, uništeno je i razoreno stotine sela i hiljade domova. Vrlo su instruktivne mjere koje je poduzela tadašnja vlast za saniranje postojećeg stanja i vraćanja života u njegove normalne tokove. Budući da je i tada bilo dosta prognanih i raseljenih osoba, vlasti su poduzele neophodne mjere za njihov nesmetan povratak u zavičaj. Evo nekoliko dijelova iz odluke Izvršne komisije Bosanskoga vilajeta od 26. maja 1876. godine: “...Imovina i stvari povratnika i drugih prispjelih osoba potovariće se na konje i tako uz pratnju oružnika uputiti ih u njihova sela i krajeve u kojima su ranije bili. Sve ovakve osobe u toku putovanja hraniće se u mjestima kroz koja budu prolazila, a potrebna hrana izdavaće im se od strane organa mjesne vlasti.

Neka im se ni s koje strane ne čine prigovori niti ma kakav pritisak na njihov život, imovinu ili čast. Da se, ne dao Bog, ne bi dogodio kakav neprijatan akt, oružnici koji se budu uz njih nalazili, a i vojni redari koji će se tamo u selima naći, poduzeće mjere predostrožnosti u interesu stvarne njihove bezbjednosti.

Ako se neko i pored svih ovih upozorenja bude usudio na ma kakvo terorisanje i ružno postupanje prema rečenim osobama, odmah će se protiv njega poduzeti sudski postupak i nad njim sprovesti zakonska kazna.

---

⁴ Isto, str. 6.

U vezi gornjeg još se dodaje:

1. omogućiće se popravak porušenih i popaljenih kuća onim osobama koje budu došle u svoje ranije zavičaje. Ukoliko te osobe žive isključivo od zemljišnih prihoda, neće im se obustavljati besplatno izdavanje hrane sve do prispjeca njihovih zemljoradničkih proizvoda;

2. za izgradnju kuća repatiranih siromašnih osoba davaće se građa iz najbližih im državnih šuma besplatno i to sve činiti uz potrebne olakšice;

3. pošto su džamije i crkve dio opće zajedničke obnove i izgradnje, spomenute u gornjem izlaganju, i pošto su i one bile od ranije kada su bile izgrađene i kuće povratnika, to ukoliko su takve džamije ili crkve bile spaljene ili porušene, sva uništena građa i kamen za njihovu ponovnu izgradnju daće se od strane vlasti besplatno. Svi poslovi vezani za njihovu ponovnu izgradnju imaju se svršavati po metodi olakšavajuće administrativne procedure...”.⁵

Prema tome, i perspektiva Bosne i Hercegovine je u strogom poštivanju prava svih ljudi koji u njoj žive. Takva Bosna i Hercegovina je moguća jer je moguć i Svijet koji je Bog Uzvišeni stvorio takvim. Potrebno je da svi ljudi u Bosni i Hercegovini to shvate i u tom pravcu počnu odlučnije djelovati. I potrebno je da to bude njihov vlastiti izbor. Djelujući tako, oni će vršiti svoju zemaljsku misiju kao i svoje bosansko poslanje.

LITERATURA

1. Enes Karić: *Kur'an s prijevodom na bosanski jezik*, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1995.
2. Muhamed Hamidullah: *Uvod u islam*, IIFSO, 1398-1978.
3. Sead Hodžić: “Pogled na ljudska prava u islamu”, *Takvim za 1998.(1418/19.h.g.)*, Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 1997.
4. Fehmi Huweydi: *El-Islamu wed-demokratiyyetu*, Merkezu-l-ahram lit-terdžemeti wen-nešri, Kairo, 1993-1413.

---

⁵ Vidi Hasan Škapur, “Pravni položaj nemuslimana u islamskoj državi”, *Takvim za 1972. g. (hidžretska 1391-1392. g.)*, Izvršni odbor Udruženja ilmije u SR BiH, Sarajevo, 1972., s. 146-147.

Hadžić Mehmedalija

THE ISLAMIC CONCEPT
OF HUMAN RIGHTS

Abstract

In any discussion on human rights in Islam it must be borne in mind that from the perspective of Islam all rights belong to God Almighty, who then, in His mercy and benevolence, bestowed some of them on man as His supreme creation on earth. This is based on the explicit Qur'anic verse: "To God belongs all that is in the Heavens and on the Earth, and unto Him everything returns" (Qur'an, 3:109). In Islam, too, God the Merciful Himself defined every basic right and duty, prohibition and obligation. Human rights therefore precede the emergence of the human community and exist independently of it. The issue of people's rights is thus, in fact, the issue of their return to the Creator. This return to the primordial, Ur-homeland is the fundamental right from which derive all the duties incumbent upon people in their mission on this earth.

The essence of justice and equity in Islam is the demand that "to each be given his rights", and only a human society that satisfies this general requirement can justly be regarded as "the best nation ever brought forth to men" (Qur'an, 3:110).

The consequence of violating fundamental human rights is "chaos on Earth". A similar chaos arises when people cease to honour their obligations, for obligations and rights are but the obverse and reverse of one and the same thing, and are intimately linked.